

KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER VE PANDEMİ (COVID-19) EKONOMİK KRİZİNİN İNCELENMESİ

Investigation Of Global Economic Crises And Pandemic (Covid-19) Economic Crisis

Ayla AVCI

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İşletme Bölümü, İstanbul/Türkiye

ORCID: 0000-0002-1871-4090

Cite As: Avcı, A. (2021). "Küresel Ekonomik Krizler Ve Pandemi (Covid-19) Ekonomik Krizinin İncelenmesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(47): 1462-1467.

ÖZET

2000'li yıllar tüm dünyada teknolojinin ve ekonomilerin en hızlı gelişim gösterdiği dönem olmuştur. Bunun en önemli nedeni gelişen teknoloji aracılığıyla ülkelerin benzer ihtiyaçları olan tek bir pazar haline dönüşmesidir. Teknoloji ve iletişim araçlarının gelişmesi, kurumların iş potansiyellerinin, üretimin ve istihdamın artmasına, dolayısıyla ekonomilerin gelişmesine aracılık etmiştir. Her ne kadar dönemsel olarak özellikle gelişmekte olan ülkeler ekonomik krizlerle yüz yüze gelse de genel anlamda ülkelerin mali sirkülasyonları ekonomik büyümeyi göstermektedir. 2019 yılında ortaya çıkan ve ne tür bir hastalık olduğunu tespit edene kadar milyonlarca insanın ölümüne neden olan bir salgın dünyadaki ekonomik gelişmeleri alt üst etmiştir. Covid-19 adı verilen bu hastalık tüm dünyayı şok ederek ekonomilerin de durma noktasına gelmesine neden olmuştur. İş yerlerinin kapalı olması, e- ticaret uygulamasını her firmanın uygulayamaması, firmaların ellerinde yedek akçe ve yatırımlarının olmaması nedeniyle birçok şirket için de iflasın eşiğine gelmesi söz konusu olmuştur. Bu çalışmada dünya tarihinin en önemli ekonomik çalkantılarının sebebi olan Covid-19'un küresel ve sektörel etkileri ve yapılabilecek finansal tedbirler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Ekonomi, Kriz, Finans

ABSTRACT

The 2000s have been the period in which technology and economies showed the fastest development all over the world. The most important reason for this is that countries have turned into a single market with similar needs through developing technology. The development technology and communication tools has mediated the increase in business potential and production and employment of institutions and thus the development of economies. Although the developing countries come face to face with economic crises periodically the financial circulation of the countries in general shows the economic growth. An epidemic that emerged in 2019 and killed millions of people until it determined what kind of disease it was upsetting economic developments in the world. This disease, called Covid-19, shocked the whole world and caused economies to come to standstill. Many companies have come to the brink of bankruptcy because their workplaces are closed not every company can implement the e-commerce application and companies do not have reserves and investments. In this study, the global and sectoral effects of Covid-19 which is the cause of the most important economic turmoil in the world history and the financial measures that can be taken are discussed.

Keywords: Covid-19, Economy, Crisis, Finance.

1. GİRİŞ

Koronavirüs (Coronavirus-CoV), kedi, deve, yarasa gibi hayvanlarda tespit edilen ve insanlara bulaşarak hastalık yapma özelliği gösteren bir virüstür (Arslan ve Karagül, 2020). Çin'in Vuhan kentinde ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs (Covid-19) adı verilen hastalık nedeniyle üretim, eğitim, ulaşım, turizm gibi sektörlerin faaliyetlerinin sağlık güvenliği açısından durdurulması veya ara verilmesi ekonomik açıdan ülkelerin önemli zararlar yaşamasına neden olmuştur. Covid-19 Nisan ayı döneminde iş yeri kapanmalarından, 2 milyar 259 milyon işçi ve 71 milyon iş yeri sahibi etkilenmiştir. Ülke bazında ise en çok düşük-orta gelirli ülkeler etkilenmiştir. Sırasıyla, Asya ve Pasifik, ABD, Avrupa ve Orta Asya ülkeleri iş yeri kapanmasından etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır (Aykaç ve Murat, 2020).

Yapılan araştırmada yıllık cirosu 100.000 TL civarında ya da daha az seviyedeki iş yeri sahiplerinin, yıllık ciroları daha yüksek düzeyde olanlara göre pandemi süreci ekonomik etkilerine yönelik görüşlerinin daha olumsuz ve genel olarak endişelerinin daha artmış olduğu belirlenmiştir (Nakiboğlu ve Işık, 2020). Özellikle kriz dönemlerinde büyük ölçekli şirketler, yerli ve yabancı banka kredileri ve şirket kaynakları ile finansman ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bunun yanı sıra mikro işletmeler ve KOBİ'ler ise bu durumda finansmana erişim kısıtları nedeniyle büyük ölçekli şirketlerin ticari kredileri yani ürün ya da hizmetin bedelinin nakit olarak alınmaması, ödemelerin çek ya da senet vasıtasıyla vadeli olarak tahsil edilmesi ile sağlanmaktadır (Özatay ve Sak, 2020). Covid-19 döneminde en önemli problem büyük ve küçük ölçekli işletmeler açısından ekonomik çözümler üretilmesidir. Bu süreçte IMF'nin resesyon beklentileri, ülkelerin ekonomilerini yeniden yapılandırmaları gereğini ortaya koymuştur (Barut ve Kaygın, 2020).

Tarih boyunca ülkelerde bankacılık krizi, bütçe açıkları, konut kredileri, siyasi olaylar, savaşlar ekonomik krizlerin tetikleyicileri olmuştur. Bu dönemlerde merkez bankaları ekonomik zararları önlemek amaçlı faiz oranlarına müdahalelerde bulunmuştur. Ancak covid-19 sürecinde yaşanan sıfır ya da negatif faiz oranları, arz ve talebin eşanlı olarak etkilendiği bir durum ile daha önceleri karşılaşılmadığından ekonomik anlamda elde edilen verilerin bu dönem için çok detaylı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Cinel, 2020).

Bu araştırmanın amacı, geçmiş dönemde yaşanan ekonomik krizlerde ülkelerin, şirketlerin uygulamaları ve covid-19 pandemi sürecinde sektörlerin borsa ve piyasa etkilerini, alınabilecek önlemleri ve çözüm önerilerini yapılan literatür çalışmalarıyla birlikte incelemektir.

2. KÜRESEL EKONOMİK KRİZLER

Ekonomik kriz tanımı “ekonomilerde ani ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların, makro olarak ülke ekonomisini, mikro açılarından da şirketleri, firmaları ciddi şekilde sarsan sonuçların ortaya çıkmasıdır”. Krizler, üretimde daralmalar, fiyatlar genel seviyelerinin düşmesi, işsizlik artışı, borsa çöküşleri gibi nedenlerle ortaya çıkabilir (Aktan ve Şen, 2001).

1990’lı yılların başında, internetin yeni yayılımıyla, ekonomi dergilerinin dijital dünyaya girişimci ve yatırımcıları yönlendirmesiyle ve internetin devreye girmesiyle nakit akışlarını hesaba katmadan geleneksel yatırımcılar dahi dijital yatırım yapmaya başladılar. Bu dönemde borsada işlem gören bu şirketlerin ABD hisselerindeki pay oranı %8’ini oluşturmaktaydı. Dot.com balonu adı verilen bu dönemde ABD teknoloji borsası olarak bilinen Nasdaq’ ta küçük şirketler birer birer yok olurken, büyük şirketlerin hisseleri ise %86 oranına kadar geriledi (Öncel, 2014). 1990’lı yılların sonunda ABD’de yatırımcılara vergi indirimi ve kredilerin kontrolsüz olarak, geliri normalin altında olan kişiler de dahil olmak üzere sağlanması özellikle emlak piyasasında on beş yıl kadar süren patlama yaşanmasına neden olmuştur. Dot.com krizi adı verilen bu döneme bağlı olarak da menkul kıymetlerin değerinin artmasına, artan mülk ve hisse senedi fiyatlarının domino etkisiyle tüketim ve istihdamı harekete geçirmiştir (Aiginger, 2009).

1990’lı yıllarda özellikle az gelişmiş ülkelerin dış borç yükünün iki trilyon doları aşması, az gelişen ülkelere gelişmiş ülkelere kaynak aktarma aracı haline gelmiştir. Az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkelere 1990-1992 yılları arasındaki kaynak akışı, 418 milyar dolar olarak belirlenmiştir (Ersoy, 1995).

Henüz dot.com’un yaraları sarılmadan, ABD’de yaşanan 11 Eylül saldırısı, 2000-2002 döneminde ABD ekonomisi ve yatırımcıların zararı, 5 trilyon dolar olarak tahmin edilmektedir. Dot.com krizini önlemek amacıyla faizlerin indirilmesi, gelir seviyesi düşük bireylerin kredilere yüklenmesi de 2008 krizini ortaya çıkarmıştır (Öncel, 2014).

1929 yılında Büyük Buhran sonrasında dünyadaki en önemli küresel finansal kriz, likidite bolluğu nedeniyle özensiz verilen konut kredilerinin geri ödenememesi sonucu kredi verenlerin iflasıyla sonuçlanan mortgage finansal krizidir (Kılıç, vd, 2014). ABD’de 2007 yılında ortaya çıkan mortgage finansal krizi, 2008 yılında dünya çapında ekonomik krize neden olmuştur. Bu süreçte hisse senedi fiyatları değer kaybetmiştir. Bankaların satışları düşerek kredi veremeyecek duruma gelmiştir. Tüketiciler kredi sağlayamadığından üretimde sert düşüşler yaşanmasına neden olmuştur (Sancak ve Demirbaş, 2011).

3. COVID 19 KRİZİ VE SEKTÖRLER

Kriz dönemi ve belirsizliğin en fazla yaşandığı covid-19 sürecinde de piyasa yatırımcılarının günlük olarak borsaları takip ettikleri ve gün içinde yaşanan gelişmelerden etkilendikleri, değerlendirmelerini ve kararlarını gelişmelere göre yönlendirdikleri tespit edilmiştir (Levent, 2020). Pandemi sürecindeki belirsizlik ve uygulamalar nedeniyle arz ve talebin azalması sektörlerin olumsuz etkilenme nedeni olmuştur (Soylu, 2020).

İtalya, İspanya, Fransa, Almanya ve ABD covid-19 sürecinin ilk başlardaki borsalarda dip seviyeleri gördükten sonra pandemi sürecinde Çin ve Asya ülkelerindeki alınan tedbirler, salgının başlangıç noktası olan Mart 2020’nin üçüncü haftasından itibaren yükseliş trendini yakalamıştır (Şenol, 2020).

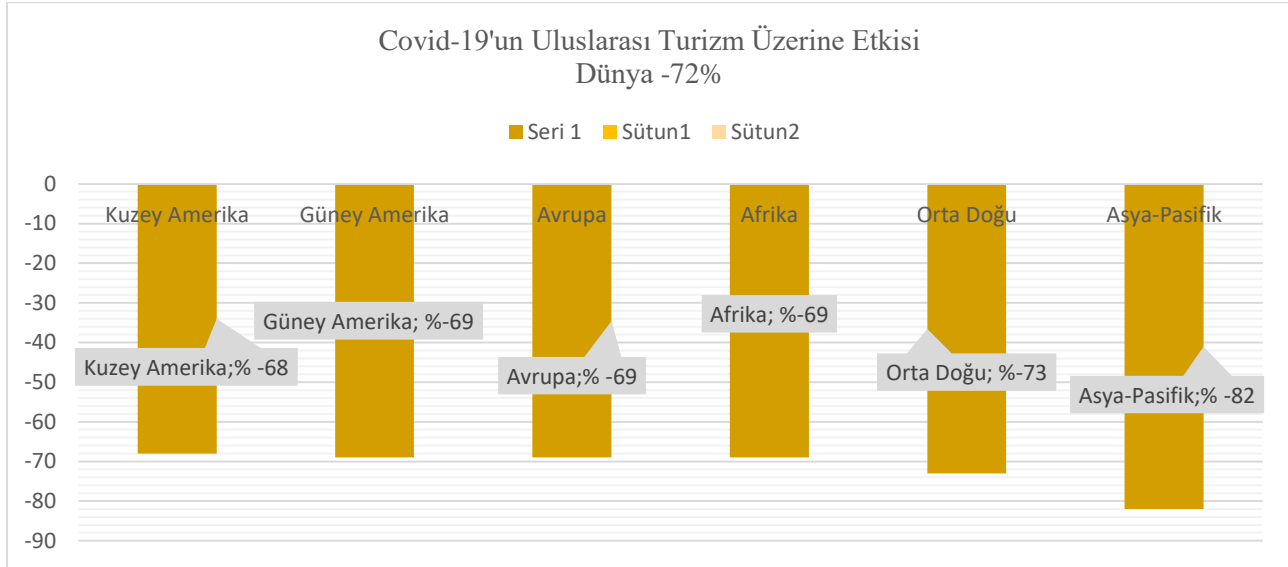
Dünya borsalarının covid-19’un başlangıcına rastlayan 19 Şubat-23 Mart 2020 döneminde en düşük seviyeye ulaştığında Borsa İstanbul’da şirketlerin ortalama değer kaybı %39 olarak belirlenmiştir (Ünal, 2020). Yapılan çalışmada koronavirüs hastalığının pandemi olarak ilanından sonra Türkiye’de gıda ürünlerine olan talep aşırı oranda artmıştır. Bu talebin sonuçları Borsa İstanbul gıda ve içecek sektöründeki şirketlerin hisse senetlerindeki yansımalarında izlenmiştir (Levent, 2020). Covid-19 sürecinde Borsa İstanbul’da işlem gören sektörleri incelenmiş ve elektrik, ulaştırma, mali, sınai ve teknoloji sektörlerinin ekonomik olarak etkilendiği, ticaret sektörünün olumsuz etkilenmediği ortaya çıkmıştır. Araştırmada ulaşım, tekstil ve turizm

sektörünün de olumsuz olarak etkilendiği bulgusuna ulaşılmıştır (Tayar, vd, 2020). Araştırmada Borsa İstanbul'da işlem yapılan deri giyim, havayolu, turizm, ulaştırma pazarlama sektörlerinin fiyat performansları ve satışlardaki değişimi olumsuz yönde etkilenirken, sağlık, ilaç, iletişim ve gıda gibi sektörlerdeki işletmelerin hem fiyat hem de finansal performans olarak başarı sergiledikleri tespit edilmiştir (Ünal, 2020). Bu süreçte, sanayi üretim endeksinde ve yatırım harcamalarındaki daralmalar, iş gücü piyasasındaki dengesizlik ve turizm sektörü de dahil olmak üzere Türkiye ekonomisinin %5 'lik bir oranla daralacağı yönünde öngörüler bulunmaktadır (Soylu, 2020).

Birleşik Krallık ekonomisine yönelik olarak, ulusal ve uluslararası şirketlerin covid-19 etkisini belirlemek amaçlı yapılan çalışmada, FTSE TechMARK All Share endeksinde yer alan, telekomünikasyon, bilişim ve medya işletmelerinin pandemi sürecinden olumsuz olarak etkilendiği görülmüştür. Buna karşın, FTSE TechMARK Mediscience endeksinde yer alan ilaç biyoteknoloji ve tıbbi cihaz şirketleri ve sağlık sektöründeki bu şirketlerin ise covid-19 sürecinden olumsuz olarak etkilenmediği tespit edilmiştir (Yetgin, 2020).

Covid-19 sürecinde sektör bazlı etkiler farklı düzeyde gerçekleşmiştir. Sağlık, perakende sektörü kazanç elde ederken, petrol, gaz, elektrik, kömür talepleri azalmıştır. Bunun yanı sıra pamuk, kakao, gümüş, demir, bakır gibi maden ve emtiaların fiyatları düşüşe geçmiştir. Bu dönemde en çok etkilenen, turizm, ulaşım, konaklama sinema ve restoran, kafeterya gibi hizmet sektörleridir (Şenol, 2020). Aşağıda yer alan tabloda 2020 yılının ilk on ayı ocak-ekim dönemindeki turist girişleri bir önceki yıla göre küresel seviyede %72 azalış göstermiştir (Richter, 2021).

Tablo 1: Covid-19 Uluslararası Turizm Üzerine Etkisi

Kaynak: Richter,F. Satista.com, 2021.

2020 yılı başı itibari ile Rusya-Suudi Arabistan arasındaki petrol fiyatı gerilimi petrol fiyatının düşmesine neden olurken, covid-19 salgın sürecinin ortaya çıkması, petrol talebinin azalmasına ve fiyatların olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Duran ve Acar, 2020). Afrika'da covid-19'un özellikle sağlık konusundaki yetersiz alt yapı endişeleri arttırırken, 20 dolara kadar inen petrol fiyatları, Afrika açısından büyük bir krizle karşılayacağı riskini taşımaktadır. Afrika ülkelerinin Çin gibi ülkelere olan bağımlılığını azaltmak, pazar ve kaynaklarını geliştirmek için Türkiye gibi kaynak zengini ülkelerle ilişkiler geliştirmesi sağlanmalıdır (Dağlı, 2021).

4. COVID-19 KRİZİ, TEDBİRLER VE ÖNERİLER

Covid-19 pandemi sürecinde ülkelerin ekonomilerinde olası sorunlar aşağıda yer almaktadır (Yılmaz, 2020):

- ✓ Ekonomilerde daralma (GSYİH)'lerde sert düşmeler
- ✓ İşsizliğin artması
- ✓ Üretimin düşmesi
- ✓ Turizm gelirlerinin azalması
- ✓ Yabancı sermaye girişinde durma ya da azalmalar

- ✓ Borçlanma faizlerinde artış
- ✓ Özel sektöre olan borçların ödenememesi
- ✓ Vergilerin toplanamaması ve vergi gelirinin azalması
- ✓ Borsalardaki önemli oranda kayıplar
- ✓ Kişilerin gelir kayıpları

Covid-19 salgın sürecinde ülke ekonomilerindeki büyük gelir kaybının telafisine yönelik hükümetlerin ticaret alanında faaliyet gösteren küçük ölçekli şirketlere kira, ciro kaybı ödemeleri sağlamıştır ancak uzun vadede bu kayıpları telafi edecek çözüm önerilerinin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Eryüzlü (2020)' ye göre, enflasyonun, işsizliğin üretimin neredeyse durma noktasına geldiği bu süreçte "helikopter para" uygulamasının Türkiye ekonomisinde olumlu yönde etkisi olabileceğini ifade etmiştir. Eryüzlü (2020), para basımının aracılığıyla ülkenin parasal açıdan genişlemesine ve kriz destek paketlerinin de talebi canlandırarak arzı pozitif yönde etkileyebileceğini, arzdaki artışlarda işsizlik oranının azalması veya düşük seviyede kalmasına etki edebileceğini ifade etmiştir. Bu uygulamanın enflasyonun öngörülenden daha yüksek seviyede çıkabileceğini belirtmiştir (Eryüzlü, 2020). Helikopter para, hızlı karar verilebilirliği ve uygulama kolaylığı nedeniyle iyi bir seçenektir (Jourdan, 2020).

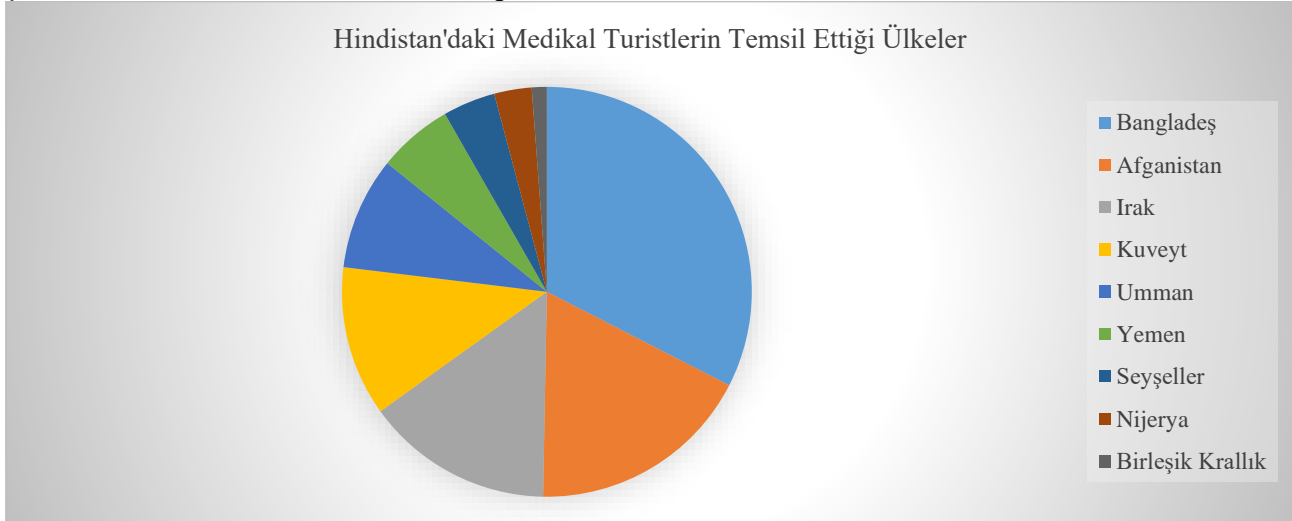
Ersoy (1995), faizin makroda enflasyon sebebi olduğunu belirtmiştir. Ülkelerin yüksek enflasyonlarının, ekonomilerin ve sosyal düzeninin bozulmasına neden olduğunu, yüksek enflasyonunda fiyat, ücret, maliyet üçlüsünün anarşisini ortaya çıkardığını savunmuştur. İşletmelerin yüksek enflasyon sonucu faaliyetlerini sürdüremeyecek hale gelerek, işçi ücretlerini ödeyemez duruma geleceğini vurgulanmıştır. Tüketicilerin fiyat artışları sonucu yoksullaşacağını, işsizlik ve uzun vadede ise açlığın ortaya çıkacağını sonuçta da ekonomilerin bunalıma gireceğine dikkat çekmiştir (Ersoy, 1995).

Kamu sektörünün ülkelerin büyümesi ve ekonomik performanslarındaki etkisi önem taşımaktadır (Ulutürk, 2001). Ekonomik krizlerde kamunun borçlanmasında disiplin ve sınırlandırma sağlanmalıdır. AB üyelerince uygulanan "kamu borçlarının GSYİH' ya oranının %60' ı aşamayacağı" Maastricht Anlaşması'nın hükmüne dayanarak anayasada da bir teminat oluşturulmalıdır. Yüksek faiz uygulamalarının sonucu olarak ortaya çıkan rant ekonomisinden korunmayı sağlamak için kamu borçlarının disiplin altında olması gerekmektedir (Aktan, vd, 2001).

Covid-19 sürecinin başlangıcı olan Şubat 2020 tarihinden itibaren işini kaybeden kişilere koşulsuz olarak aldıkları net ücretleri miktarında gelir desteği sağlanabilir. Bu destek gelir desteği olmayan kayıt dışı işçilerde kapsama alınarak kayıt dışı çalışanların tespit edilmesinde yardımcı olabilir (Taymaz, 2020).

Aşağıdaki şekilde Hindistan'da medikal turistlerin temsil ettiği ülkeler görülmektedir. 2014 yılı itibariyle ülkeye tıbbi tedavi amacıyla gelen kişilerin oranı %55 oranında artmıştır. Hindistan Turizm Bakanlığı verilerine göre medikal turizm geliri 2015 yılında yaklaşık olarak 3 milyar ABD Doları, 2020 yılı itibari ile ise 9 milyar ABD doları olduğu belirtilmiştir (Mohan ve Gupta, 2020).

Şekil 1: Hindistan'da medikal turistlerin temsil ettiği ülkeler

Kaynak: Mohan ve gupta 2020 (thewire.in, IMTJ).

Pandemi süreci sonrasında sağlık sorunlarının artacağı ihtimali göz önüne alındığında bu sektörde yapılacak yatırım ve tanıtımlar uygun fırsatlı tedavi sunmada etkili olacaktır.

5. SONUÇ

Covid-19 salgının ilk olarak Çin'de ortaya çıkması, ülke ekonomilerinin tek bir pazara veya az sayıda kaynağa dayalı olarak faaliyetlerini sürdürmesinin tehlikesini ve risk yaratmasını şirketlere ve ülkelere göstermiştir (Dağlı, 2020). Buna bağlı olarak Çin'in tedarik zinciri alanında lider olması, pandemi sonrası için ülkelerin tedarik zinciri önlemi ve yatırımı yapmaları, şirketlerin kendilerine tedarik zinciri kanalı uygulaması geliştirmeleri gerekmektedir (Duran, vd, 2020). Bu noktada girişimcilerin, yakın komşularımız Türk ve akraba topluluklarına yeni ürün ve pazarlar, dağıtım kanalları geliştirmeye ve iş birliğine önem vermeleri gerekmektedir.

Covid-19 krizinin Avrupa ülkeleri üzerinde benzeri görülmeyen iş kayıpları, çalışma saatlerinin azalması, düşük ücretlilerinde daha fazla maaş kaybı gibi etkileri olmuştur (ILO, 2020). Devletin, pandemi sürecinde işsiz kalan bireylerin gelir ödemesi ve kapanan işletmelerin sermaye kazançlarını karşılamak üzere işsizlik fonunu genişletmek amaçlı kaynakların işsizlik fonuna aktarılması gerekmektedir (Özatat, vd, 2020).

1990'lı yıllarda yaşanan dot.com krizinin teknoloji şirketleri nedeniyle kaynaklandığı 2020 yılının başlarında da ikinci bir krize sebebiyet verdiği açıklansa da, ABD'deki bilgi ve teknoloji alanında faaliyet gösteren dünyadaki sayılı çok uluslu şirketlerinin covid-19 sürecinde Nasdaq piyasasında anlamlı olarak etkilenmediği tespit edilmiştir. Bu sektörlerde yer alan bazı şirketlerin covid-19'un çıkış yeri olan Çin'deki bazı faaliyetlerini durdurma ya da askıya alma kararlarına rağmen büyük bilgi ve teknoloji şirketlerine olan güven ve yatırım ilgisinin azalmadığı ortaya çıkmıştır (Yetgin, 2020). Bu nedenle ülkelerin teknolojik yatırımların ve internetin önemi Covid-19 salgının da daha çok artmıştır. Pandemi sürecinin kazanımı yine e-ticaret olmuştur. Tüm dünyada insanların yiyecek, içecek başta olmak üzere tüm ihtiyaçlarını kolay ve pratik olarak isteği yerde ve zamanda ulaşmasını sağlayan e- ticaret uygulamasının pandemi süreci ve sonrası da göz önünde bulundurularak işletmelerin yeni ve zorunlu bir düzeni olacağı ortaya çıkmıştır.

Covid-19'da en fazla etkilenen turizm sektörü olmuştur. Sanal platformlar oluşturularak ve sanal turizmden yararlanılarak turizm endüstrisi canlandırılabilir. Pandemi sürecinde artırılmış sanal ve karma gerçeklik teknolojileri ile dünyayı dolaşmak için alternatif bir yöntem ve turizm sektörü için yeni bir model sunulabilir (Pillai S, 2021).

Covid 19 sürecinde, ülkelerde insanlar rutin tedavilerini yaptıramamıştır. Türkiye, gelişmiş teknolojilerle donatılmış şehir hastaneleri ile bölgede önemli tıp merkezi haline gelmiştir. Bu avantajını, medikal ve termal sağlık kaynaklarının tanıtımını sağlayarak, bu dönemde özellikle sağlık turizmüne önem verilmesinin ekonomik katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aiginger, K. (2009). The current economic crisis: Causes, cures and consequences. *WIFO Working Papers, 341, Austrian Institute of Economic Research (WIFO), Vienna.*
- Aktan, C. C. ve Şen, H. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri, *Yeni Türkiye, ekonomik kriz özel sayısı.* 42(2). 1225-1230.
- Arslan, İ.ve Karagül, S. (2020). Küresel bir tehdit (Covid-19 Salgını) ve değişime yolculuk. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 10, 1-36.
- Aykaç, M. ve Murat, G. (2020). Covid-19 ve emek piyasaları: Etkiler ve muhtemel yönelişler. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E- Dergi.* 8(2), 91-122.
- Barut, A. ve Kaygın, Y. C. (2020). Covid-19 pandemisinin seçilmiş borsa endeksleri üzerine etkisinin incelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences.* 59-70.
- Cinel, A. E. (2020). Covid-19'un küresel makroekonomik etkileri ve beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram,* 124-140.
- Dağlı, O. (2020). Koronavirüs salgını ve Çin-Afrika ilişkilerine olası etkileri. *Afrika Araştırmacıları Derneği.* Erişim Tarihi: 15.01. 2021. <https://www.afam.org.tr/>.
- Duran, S. M. ve Acar, M. (2020). Bir virüsün dünyaya ettikleri: Covid- 19 pandemisinin makroekonomik etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences ,* 10(1), (2020): 54-67.

- Ersoy, A. (1995). *Silm Sosyal Yapılanma Adil Düzen Çalışmaları*. İstanbul: Yörünge Yayınları.
- Eryüzlü, H. (2020). Covid-19 ekonomik etkileri ve tedbirler: Türkiye’de ‘‘Helikopter Para’’ uygulaması. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*. 3(1).
- Richter, F. (2021). Covid-19 Impact on Tourism. Covid-19’s Crushing Impact On International Tourism. Erişim Tarihi:10.05.2021. <https://www.statista.com/>.
- ILO. ‘‘The impact of the crisis in Europe’’, Erişim: 20. 01. 2021. <https://www.ilo.org/>.
- Jourdan, S. (2020). Helicopter Money as a response to the Covid-19 recession in the Eurozone. Erişim Tarihi: 15. 05. 2021. www.positivemoney.eu.
- Kılıç, C., Savrul, K. B., ve Bayar, Y. (2014). Türkiye Ekonomisinde 2000 yılı ve sonrasında yaşanan finansal krizlerin evlenme-boşanma ve intiharlar üzerindeki etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 40.
- Levent, E. C. (2020). Covid-19 salgınının gıda ve içecek sektöründeki şirketlerin hisse senedi getiri ve volatilitesine etkisi. *Turkish Studies*.
- Mohan, D., ve Gupta, S. (2020). Covid-19 Crisis will open up opportunities for India’s Pharma Industry that must be seized. Erişim Tarihi: 05. 03. 2021. <https://thewire.in/economy/covid-19-india-pharma-opportunities>.
- Nakiboğlu, A. ve Işık, S. (2020). Kovid-19 salgınının ekonomi üzerindeki etkileri: Türkiye’de işletme sahipleri üzerindeki bir araştırma. *Turkish Studies*. 765-789.
- Öncel, Ü. (2014). Dot-com balonunun tarihçesi, Erişim Tarihi: 12. 11. 2020: <https://webrazzi.com/2014/06/28/dot-com-balonunun-tarihcesi/>
- Özatay, F. ve Sak, G. (2020). Covid-19’un ekonomik sonuçlarını yönetebilmek için ne yapılabilir? *Tepav, Türkiye Ekonomi Politikaları ve Araştırma Vakfı*.
- Pillai S. A. (2021). How virtual tourism can rebuild travel for a post pandemic world. Erişim Tarihi: 12. 04. 2021. <https://www.weforum.org/agenda/2021/05/covid-19-travel-tourism-virtual-reality/>.
- Sancak, E., ve Demirbaş, E. (2011). Küresel ekonomik kriz ve Türkiye konut sektörüne etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16(3), 171-190.
- Soylu, B. Ö. (2020). Türkiye Ekonomisinde Covid-19’un Sektörel Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, (ASEAD)*, (2020): 169-185.
- Şenol, Z. (2020). Covid-19 krizi ve finansal piyasalar. *Para ve finans*, 75-124.
- Tayar, T., Gümüştekin, E., Dayan, K., ve Mandi, E. (2020). Covid-19 Krizinin Türkiye’deki sektörler üzerinde etkileri: Borsa İstanbul Sektör Endeksleri Araştırması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 293-320.
- Taymaz, Erol. (2020). Covid-19 tedbirlerinin Türkiye ekonomisine etkisi ve çözüm önerileri. Erişim tarihi: 15. 12. 2020. <https://sarkac.org/2020/04/covid19-tedbirlerinin-turkiye-ekonomisine-etkisi-cozum-onerileri/>.
- Ulutürk, S. (2001). Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi. *Akdeniz İ. İ. B. F. Dergisi*. 131-139.
- Ünal, Serkan. Covid-19 salgınında Borsa İstanbul şirketlerinin fiyatlandırılmalarının etkinliği. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*. 5(Özel sayı), 13-31.
- Yetgin, M. A. (2020). Covid-19’un Birleşik krallık’taki şirketlere etkisi üzerine görgül bir araştırma. *Journal of Humanities and Tourism Research*. 10(3), 655-663.
- Yetgin, M. A. (2020). The effect of covid-19 on the information & technology companies in the USA. *BİLTÜRK Ekonomi ve İlişkili Çalışmalar Dergisi*. 2(4), 523-534.
- Yılmaz, L. M. (2020). *Kovid-19 salgını ve sonrası ekonomi boyutu ile ilgili değerlendirmeler. Kovid-19 Salgını ve Sonrası Toplum, Devlet ve Küresel Sistem içinde*. (İmga ve Ayhan). Ankara: Polis Akademisi Yayınları. 47.